
Tajemství egyptského písku

Sluneční žár, prach, písek, spousta potu, shon. To je práce českých egyptologů, žádná romantika. Nyní ohlásili další výjimečný objev. Našli chrám, který se pod pískem schovával 3 300 let. Celý jej odkryli, ale jen na pár týdnů. Před několika dny chrám slavného faraona Ramesse II. opět zcela zasypali. Pod pískem mu je mnohem líp.

Jedno arabské přísloví říká, že trpělivost je krásná. A čeští egyptologové projevili fascinující trpělivost. Už před pěti lety narazili v Abúsíru těsně pod písečným povrchem na něco, o čem bylo okamžitě jasné, že to bude výjimečným objevem. Nebylo pochyb: našli celý starověký chrám. Odkryli ho však až letos.

„Samozřejmě jsme byli netrpěliví,“ vysvětluje vedoucí expedice Miroslav Bárta. „Ale tehdy jsme nepočítali s tím, že objevíme tak velký chrám, takže jsme měli na seznamu naléhavější věci. Museli jsme dokončit rozpracované hrobky, proto jsme odkrytí chrámu odložili.“

Než se vědci k chrámu po letech vrátili, objevili několik dalších hrodek. Ohromili svět nálezem dvou velkých souborů kamenných soch v komplexu kněze Nefera a princezny Šeretnebtet zhruba z 24. století před Kristem. Dokončili výzkum záhadné hrobky hodnostáře z doby třetí dynastie, který mohl sloužit u panovníka Džoséra, a právě tento úředník měl jižně od své hrobky jámu, v níž byl zhruba dvacet metrů dlouhý dřevěný člun. Tento objev nyní Miroslav Bárta představoval s kolegou z Texaské univerzity v Austinu. „Je to totiž chybějící článek mezi staršími a novějšími technologiemi stavby lodí ve starověku. Po pravdě řečeno, unikátnost objevu spočívá v tom, že jde o nejstarší kompletně dochovaný člun ze starověkého Egypta.“

NENÍ TO HROBKA

Je září a egyptologům na české koncesi v Abúsíru začíná nová archeologická sezona. Stále jsou čtyřicetistupňová vedra a práce není extra příjemná. Pouští zní klapot motyk, klepání kladívek i cvakání fotoaparátu. Čeští vědci spolu s egyptskými dělníky konečně odkrývají celý chrám Ramesse II. Na začátku ještě nevědí, jak slavné jméno ke svému objevu přiřadí.

„Teprve letos jsme se dopracovali k tomu, že známe faraona, který nechal chrám postavit. Jméno Ramesse II. jsme našli na fragmentech reliéfů. Můžeme odhadovat, komu byl chrám zasvěcen, nejspíš slunečnímu božstvu, bohyni Hathoře a pravděpodobně taky panovníkovi,“ říká Bárta.

Už před pěti lety se povedlo objevit severní, tedy zadní část chrámu. „Našli jsme velkou ohradní zeď a místo, kde pravděpodobně stály tři kultovní kaple a velký otevřený dvůr. Po několika týdnech práce jsme tedy věděli, že nejde o další hrobku nebo osídlení, ale skutečně o větší chrámovou strukturu. Hrobka má totiž své typické architektonické prvky. Obvykle je pravoúhlého půdorysu, orientovaná severojižně, nadzemní část je plná, vyspaná stavebním materiálem, nebo obsahuje místnosti postavené tak, aby sloužily zádušnímu kultu majitele hrobky. Jsou tam šachty, které vedou do pohřebních komor, a podobně. Nic z toho na místě nového objevu nebylo.“

Už tehdy vědci na základě různých nálezů poznali, že stavba je z doby 19. dynastie. Letos se k ní po několika letech plánování vrátili s cílem dokončit výzkum chrámu.

Chrámový komplex, ukryjící se jen těsně pod písečným povrchem, má 32 x 51 metrů. Byl v něm kamenný dvůr, skladištní budovy a na konci dvora schodiště nebo rampa, kudy se vstupovalo do vyvýšené kamenné svatyně se třemi místnostmi. Areál není tak dobře dochovaný jako třeba chrámy v Luxoru a Karnaku, nese stopy pozdějšího rozebírání stavebního materiálu.

„Nicméně historicky a archeologicky jde o unikátní objev z mnoha důvodů,“ vysvětluje Bárta. „Chrám se nachází v pohřebišti, kde nemá co dělat. Jde o chrám Ramesse II., který jinak není znám těmito stavbami nikde na pyramidových polích. A velká záhada je i to, že chrám je orientován jihovýchodně-severozápadním směrem, a ne do světových stran,

což bylo ve starém Egyptě vždy zásadní. Pro všechno musel mít Ramesse II. nějaké důvody, třeba politické. To se teprve ukáže," naznačuje, čím se budou vědci zabývat.

PRO ODOLNÉ POVAHY

Je pět ráno, maximálně půl šesté a čeští egyptologové v domku pronajatém od egyptského ministerstva pro památky vstávají. „Dřív jsme dojížděli pětadvacet kilometrů z Káhiry, na naší ambasádě máme výborné zázemí. Kvůli příšerné dopravě už to není možné. Proto bydlíme dva kilometry od Abúsíru," vysvětluje Miroslav Bárta. V šest hodin je snídaně, o tři čtvrtě hodiny později se odjíždí na lokalitu a od sedmi do dvou se pracuje. „To je oficiální rozmezí, kdy můžete pracovat.“

Každý má svůj úkol. Archeologové jsou na výzkumu a fotí či kreslí, lidé, kteří se zabývají nálezy, je zpracovávají, na místě bývá i profesionální fotograf. Prakticky pořád přijíždějí na kratší dobu experti z jiných oblastí, technici i přírodovědci. Například geofyzici několik let systematicky mapovali struktury pod povrchem pouště. Pracují i restaurátoři a kvůli jejich chemikáliím se do hrodek někdy ani nedá vejít.

„Tenhle blázinec skončí ve dvě, ve čtyři je hlavní jídlo, pak otevřeme počítač a buď zpracováváme věci z výzkumu, plánujeme, máme poradu, kde si říkáme, kdo co bude další den dělat, nebo sháníme věci, které chybějí k práci. Do toho vstupuje administrativa a různé úkoly z domova," říká Miroslav Bárta. „Takhle to běží šest dní v týdnu. V pátek, den oficiálního volna, jsme v Káhiře, věnujeme se nákupům a pracovním schůzkám. Po dvou- až tříměsíční expedici v takovém tempu a horku, písku a prachu toho máte dost. Tahle práce není pro slabé povahy.“

Však k ní Egyptané kdekoho nepustí. Na studentskou brigádu můžou romantičtí nadšenci rovnou zapomenout. Na archeologickou lokalitu vás pustí, jen pokud jste součástí expedice, a k tomu je potřeba jednak odbornost, jednak bezpečnostní prověrka tamních úřadů. Abúsírské pohřebiště králů je pod silnou policejní ostrahou, protože je to památková zóna, vstup je kontrolován a od vesnice je oddělena zdí.

Česká koncese s rozlohou dva krát jeden kilometr je obrovská. Na jednom místě vidíte jen hladký písek, jinde je navátý kopeček, o kousek dál zkamenělina, která vypadá jako nějaká zídka. Pro laika běžný, různě probarvený pouštní terén. Čeští egyptologové v Abúsíru ho ale „čtou“ jinak a vědí, že pod povrchem jsou tisíce let staré, zatím neodкрыté poklady. Původní odhad už mají dokonce potvrzený, protože díky satelitnímu snímkování v kombinaci s geofyzikálním průzkumem získali poměrně detailní obraz toho, jaké objekty písek nejspíš skrývá či jak jsou velké. „Přesto nikdy nevíte dopředu, co přesně vykopete.“

MOTYKY A KOŠÍCI

Českým egyptologům pomáhají egyptští dělníci. Jsou jich desítky, dohlíží na ně takzvaný reis neboli předák a vědci jim někdy přezdívalí motyky a košící. První kopou, druzí nosí suť na výsypku. Zatímco košící zatím nemají příliš zkušeností z terénu, motyky už musí něco znát, aby například nerozkoply cihlovou zeď uvězněnou v písku. A jen ti nejzkušenější pomocníci dostanou i štěteček a jiné malé nástroje a čistí nálezy.

Reis všechny vesnické dělníky najímá, ručí za ně, organizuje jim práci a dohlíží na ni. Po desítky let pracovali pro naše vědce jako reisové bratři Tallál a Ahmad, oba už zemřeli. „Bohužel v jejich rodině už v této profesi nikdo nepokračuje. Máme nového reise, který není vůbec špatný, ale kvalit Tallála nebo Ahmada dnes široko daleko nikdo nedosahuje.“

Abúsír je vesnice s asi padesáti tisíci obyvateli. Ano, na egyptské poměry je to vesnice. Leží jižně od Káhiry v úrodném nilském pásu. Hned na jejím okraji však začíná poušť a právě tady čeští egyptologové pracují už šesté desetiletí. Trávít ve vesnici po večerech volný čas, to ale moc nedělají. „Můžete se tam jít projít, ale vlastně to není nijak příjemné. Jako cizinec jen budíte pozornost, místní tam na to nejsou zvyklí. Ale letos kolegové objevili kavárnu s vodními dýmky, takže se těším, že se tam taky vydám," říká Miroslav Bárta.

České expedice mají jarní a podzimní sezonu, vědci se po dobu každé z nich střídají podle toho, koho je v Egyptě zrovna potřeba. I egyptologové mají různé specializace, někdo je archeolog, někdo expert na starý jazyk, jiný studuje náboženství a podobně. V domku u Abúsíru jim nechybí čisté zázemí s koupelnami i internetem. Jejich stravou je místní kuchyně, a jak říká Miroslav Bárta, už jsou domestikovaní.

Pohřebiště králů Abúsír se vyvíjelo tři tisíce let. Odráží většinu dějin staroegyptské civilizace a dnes patří k nejdůležitějším nalezištím. Když egyptologové odkryjí objekty, které nejsou dobře dochované, po nutných rekonstrukčních nebo restaurátorských zásazích je často zase zasypou. To se stalo i s chrámem Ramesse II.

„Pod povrchem je těmto památkám nejlépe. Je to případ i toho člunu, který jsme objevili. Vlastně už ani nešlo o člun, ale o jeho otisk, dřevo bylo rozpadlé na prach, proto nám jeho výzkum trval dvě sezony a účastnila se ho spousta lidí včetně odborníků na starověké stavby lodí z Texaské univerzity. Objevy se nafotí, nakreslí, naskenují a zasypou. To je osud podstatné části těch památek. Jsou hodně poničené, nemá smysl je nechat vystavené slunci, větru a dešti.“

DALŠÍ OBJEVY

Naděje egyptologů, pokud jde o budoucí vykopávky, nekončí. „Abúsír neřekl poslední slovo. Myslím si, že brzy dojdeme k dalším zásadním objevům," těší se Miroslav Bárta. „Nemůžu být konkrétnější, protože jsem podepsal dohodu o mlčenlivosti s egyptským ministerstvem pro památky. To má taky právo informovat o našich objevech jako první. Ovšem můžu říct, že to budou významné nálezy vztahující se k historii Egypta především ve třetím tisíciletí před Kristem, ale i v následujících obdobích.“

V dalších letech budou vědci zkoumat okolí chrámu, protože jsou tam objekty, o nichž už vědí. „Můžou tam být další chrámy, kaple či třeba větší sídelní aglomerace. To se uvidí až po archeologickém výzkumu. Díky satelitnímu snímkování a geofyzikálním měřicím metodám, které prováděla česká firma Inset, máme potvrzené, že v sousedství chrámu je obrovské množství objektů, pravoúhlých, větších i menších, a ne vše budou hrobky," prozradil Bárta.

Otázkou pro experty bude, jaké to jsou stavby, zda s chrámem souvisí a jak, kdo je postavil, čemu sloužily či jak přesně jsou staré. Archeologům už dnes tolik nejde o objevy jako takové, ale o to, co z nich vyplývá. Z nich lze zrekonstruovat, jak civilizace žila, fungovala, případně proč zanikla.

Podle Miroslava Bárty není ani po tak fascinujícím posledním objevu moc příležitostí k oslavám. „Maximálně si dáte večer doutník nebo skleničku, ale na něco většího není ani čas, ani síla, to mi věřte. Tím, že chrám byl objeven postupně, se žádná vlna euforie nekonala. Možná až nyní se dostavuje radost z toho, co se nám povedlo,“ říká.

Čekat, že je ještě možné najít v Egyptě něco takového v rozsahu jako například Údolí králů, už nejspíš nemůžeme. „Zásadní a divácky velice vděčné objevy ale budou, o tom nepochybuju. Nebojím se, že v dalších letech si nebudeme o Egyptu číst.“

Dnes archeologové z různých zemí pracují zejména v Údolí králů, na západním břehu Théb, v Sakkáře, Asuánu, v různých oblastech středního Egypta či v Alexandrii. Ovšem míst, která jsou zatím téměř neprozkoumaná, je stále hodně – zejména jižní Egypt nebo západní poušť, odkud velká část egyptské civilizace přišla. *